

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: Dunkel Norbert
Cím: Goldmark Károly életének tragikuma

Forrás: Ar Ujság

Bp

(Helv)

1924. 10. 5.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Goldmark Károly

Idő

"1924"

Személy

Goldmark Károly életének tragikuma.

Fiatal korában mint utolsó hegedűs a budai Aréna zenekarában játszott. Szerelmi csalódása Bettelheim-Gomperz Karolina énekesnővel.

Irta Dunkel Norbert.

Mint fiatal, kezdő muzsikussal, Pesten trózkodott Goldmark Károly és évekig zongoratanítással tengette életét. Nagyapámnál az Akadémia-utcában lakott. Kis szobát kapott annak fejében, hogy unokanővéremet, Fichtner Linát zongorázni tanította. Édesapámnak abban az időben legkedvesebb és legintimebb barátja volt. Későbbi leveleiben mindig „Mein Florestan“-nak szólította. Jellemzésére vonatkozólag érdekes, amit nagyanyám később Wienben élő apámnak írt:

„Goldmark beteg. Szemei rosszak. Ha nem lesz jobban, kórházba kell mennie. Skrofulus...”

„Ez az ember nem barátja a fizetésnek, sajnálom, hogy papa szobáját ajánlotta fel neki.”

„Különös ember. Lina csak a Czerny-étűdöket tanulja. Azt akarja, hogy semmi mást, csak zongorázni tanuljon.”

„Egyszóval ő magol. Nagyon arrogáns és igen sokat tart magáról. Ez kevés órát fog kapni. Meséli, hogy a Bettelheim-leányt mindig megkötözte. Így kizárni a gyermekeket!”

„Ujdonság, hogy elhurcolkodtunk. Goldmark ur velünk jött. Kedves ember, de piszkos. Minden tekintetben arrogáns. Nem értem, hogy mi az oka, hogy nem kap zongorát. Valószínűleg nem tud fizetni. Sajnálom. Addig, míg együtt voltunk, mindig a Fichtner zongoráján játszott. Kezdetben csak délelőtt, később délután Lina órája után, késő éjjel 10—11 óráig. Ez szemérmellen volt! Most hiányzik neki. De ne beszélj senkinek róla. Ez másképp magol, mint te. Ez biftáz!”

Goldmarkkal történt ismeretségére vonatkozólag apám a következőket jegyezte fel:

„1857-ben ismerkedtem meg Goldmarkkal itt Budapesten. Hogy és hol? Valószínűleg az akkori Lloyd-kávéházban, ahol az összes bohémek tanyáztak. Nem tévedek, ha állítom, hogy még ugyanaznap igen bizalmas barátokká lettünk és már tegeztük egymást. Már akkor is a

legnagyobb mértékben lelkesedtem Schumanért. Pedig akkoriban Schumant ugyyszólván kárhoztatták. Ujra megemlítem, hogy mikor egyszer a mester G-moll trióját játszottuk, partnereim a második tétel után cserbenhagytak és kijelentették, hogy konfuzus zagyvalékot nem játszanak. Goldmark egy hangot sem ismert Schumann zenéjéből. Eppen ezért nem volt fontosabb dolgom, mint hogy néhány szerzeményét eljátsszam. Most már naponta találkoztunk és Schuman „Paradis und Peri” s egyéb szerzeményei mindennapi zeneolvasmányaink lettek. Így azután a Dawidsbündlernek nevével szólítottuk egymást. Eddigi sorsát, addigi életét is lassan megismertem. Egy szép napon hegedűjével a hátán — eredetileg hegedűsnek készült — pár forinttal a zsebében, elhagyta a szülői házat. Faluról-falura vándorolt, kocsmákban hegedült, míg végre Wienbe érkezett.

A valódi tehetség megtalálja műhelyét. Szerencse kísértte. Alighogy Wienbe érkezett, kitűnő (!) állást kapott a Carl-Theaterben, későbbben a budai arénában, mint utolsó brácsás, husz forint fizetéssel. Most már megfizethette tandíját, de éhezhetett is! De mit bánta az éhezést, ha tanulhatott. Már akkor hozzáfogott nagyobb műveihez. Így egy szoltárt és zongoranégyest komponált. Mindkét mű persze kiadatlan maradt. Barátai biztatására hangverseny adására határozta el magát. A művészi sikere a semminél is kevesebb volt, de annál nagyobb a fedezetellen anyagi deficit. Nagy bajain néhány jó-akarója mégis tulsegítette. Azt tanácsolták neki, hogy költözzön Budapestre, ott mégis könnyebben szerezhet magának órákat. Megtette. 1858-ban elhagyta a hazámat, hogy Wienbe menjen és szüleimnél ő vette át szobámat. Így keletkezett köztünk az évekig tartó levélváltás. Még a hatvanas évek végén sem élvezhette a teljes művészi sikert. A Sába királyné sikeréig élete igen nyomorúságos maradt. Átmenetileg még a zenekarban is szegényes állást vállalt.

Barátai tudatában, hogy kitűnő pedagógus, viszonyain úgy kívántak segíteni, hogy mindenfelé mint zene tanár ajánlották. De ebbe a kényszerhelyzetbe sem nem akart,

de nem is tudott belenyugodni.

— A tanítás olyan — mondta egy alkalommal — mint a kérés.

A zsenialitás csodajelenség és csak úgy érthető meg, hogy ő, aki kitűnően hegedült, de a zongorát miserábilisan kezelte, mint utóbbi hangszer tanára, mégis hihetetlen eredményeket ért el.

Fiatal éveiben tevékenységének módja — egyéniségét szemelőtt tartva — igen furcsa volt. Aki valamikor abban az örömben részesült, hogy vele személyesen érintkezésbe léphetett, tapasztalhatta vidám és szeretreméltó modorát. (Apám kijelentése nem igen egyeztethető össze azzal, amit anyja Goldmarkról írt, de amit ugylátszik, később megváltoztatott.) Így régi barátai: Bachrich S. a bécsi Conservatórium hegedűtanára, Gotthard I. P., Grotzger A. híres festő (akitől egy apám a brázolók akvarell festmény a budapesti történelmi arcképcsarnokban van) Lackenbacher Louis bécsi zeneszerző, Moszkovszky Rafael breslauer karmester, Müller Adolf wieni karmester, Poznansky I. P. hegedűs, Vieuxtemps tanítványa, aki később Londonban élt, tudták, hogy ha lumpolás után egyszerre huzamosabb időre eltűnt, akkor Goldmark dolgozott. Némelykor hetekig nem jelentkezett, azután megint csak betoppant körünkben, fekete, hosszú lobogó szakállal, mosolygó arccal, mintha nem is lett volna távol. Amennyire az asztal örömeinek hódolt, éppúgy konkurrálható a koplalóművészekkel. Igaz, hogy akkoriban legtöbbször üres volt a bugyellárisa. Külső sikerei nem voltak. 1858-ban Wienben zongoranégyesét mutattam be. Kevéssel ezután pár zongoradarabot játszottam a Marchesi énekespár hangversenyén. Haslinger wieni zenekiadó későbbben 25 forinttal honorálta czekek a darabokat. Néhány zenekritikus

és a kis számú közönség mindkét művét szívesen fogadta. Ez volt az egész.

Tanuja voltam, mikor Helmesberger Goldmark vonósnyegese eljátszása alkalmával azt lekritizálta és kinyugolta. A wieni filharmóniai társaság is visszautasította először a Sakuntala-nyitányt.

Egyéniségét legjobban megvilágította az a levél, amelyet Pestről 1859-ben hozzám intézett.

„Florestánom! Hogy triómat csak ma kaptam meg, ennek oka kopistám szeszéle. Nem akarom, hogy a fáradságos korrigálással még több időt vesztsek, küldök egy példányt, amelyet már többször használtam és amelyik eléggé hibánélküli. Bár a zongoradarabok megküldésekor neked, drága Flo-

restánomnak a leckeekélyebb utmutatást is feleslegesnek tartom, mivel szubjektív felfogásodban mindig megbizhattam, ez alkalommal mégis kivétel kell tennem. Először, mert az előadásnál mások is közreműködnek és azért is, mert itt félreértésre könnyebben nyílik alkalom. Az itteni első előadásnál legalább is így történt. Csak a másodiknál, de főleg a többieknél mutatkozott csodálatosképpen lelkesedés. Ami ilyen szívós természeteknél alig hihető. Gluck mondta egyszer: „Alkotásának gyöngye maga a szerző és jelentéte ezeknek előadásánál oly fontos, mint a nap a világegyetemnek”. Ennek a tételnek az igazságát minden zeneszerző alá fogja írni. Mivel azonban nem lehetek jelen, néhány utasítást akarok adni. Először is kérélek, a teljes előadást csak akkor foganatosítsad, ha szólamodat tökéletesen bírod. Az első tétel inkább gyorsabb tempót bír el, mint lassabbat. Az arpeggiált akkordokat az adagióban gyorsan és pianissimo, hogy ne többet, mint a taktusnegyedét, vegyétek igénybe. A fokozást a középtételben legmozgalmasabban. A Scherzo fugatóját igen könnyedén és staccato. A középső és a zárótételt igen gyorsan.

Megjegyzéseimet azonban veled szemben igen nevelésesnek érzem, azért inkább abbahagyom. Sok beszédem után egyáltalában azt hiheted, hogy tudja Isten, triómról mi mindent képzelek. De éppen az ellenkezője áll. Ha ennek szerzeményeim közt egy első helyet kell biztosítanom, akkor ezzel édeskeveset mondok. Még ugyanis Bach és Schuhmann befolyása alatt állok. Ami az előbbi illeti, megvizsgálat Schumann kijelentése, hogy *Bach a világ tanítómestere, mivel mindenkinek tőle kell tanulnia*. Ameddig önállóságot el nem értem, minden csak hiú mázolás. Addig nincsen jövőm. Hiába, a történelem oly szeszélyes, hogy csak bizonyos korszak korifeusairól vesz tudomást. Beteges erőlködéssel eredeti önállóságra törekedni, örültség. De ma huszonnolc éves vagyok és nap-nap után gyarapszom úgy testileg, mint szellemileg. Az utóbbi időkben igaz, nem sokat produkáltam, de annál többet tanultam. *Egy ugyszólván legbensőmből fakadó önállóságot ki merészelné elvitatni tőlem?* Ki sejtette Beethoven első korszakában annak harmadikát? Bizonyára Beethoven maga sem. De ha már egészen az a meggyőződés hat át, hogy nem vagyok Beethoven, egy engemet illető második lezáró korszakot mégis remélni merek.

Hihetetlen dölyfösség, gondolod most, ugyebár?! Vederemo! Signore!

Kivánságodra, szeretett Florestánom, hogy tőlem egy kórust kaphass, a legnagyobb örömmel eleget tettem volna, mert ehhez igazán nagy kedvem lenne, ha — csak nevéssel — szöveget találnák. Hat kötet költeményt kutattam át, úgy hogy a keresés egészen elbutított. Nemcsak hogy megfelelőt nem találtam, de még kevésbé olyat, amely lelkesíthetett volna. Van egy már másfél évvel ezelőtt írt Solo-Quintettem férfihangokra. Hangulata és szerkezete nem rossz. Használhatod? Utolsó munkám öt dal, melyek teiszésedet megnyerték. Kellemetlen hangversenyügyünkről hallgatok, mivel nem járt ki-elegítő eredménnyel.

Hogy megy művészi munkásságod, drága barátom? Mi van fiatal egyesületeddél? Nagyon érdekel. Írj minderről bővebben. Mikor kezdenek Haslingernél?

Már most magam elé varázslom azt a nagy-szerű élevezetét, hogy a tavaszt átálmodhatom veled a hegyekben. A te Eusebiusod.“

Mikor atyám a wieni zeneműkereskedését megnyitotta, Goldmark szintén ott élt. Akkor szerezte meg tőle a Sakuntala-nyitány kiadási jogát. A mester örökbecsű művére és ennek legelső előadására vonatkozólag sógorának, Grinzweilnek (a Rózsavölgyi és Társa cég egyik megalapítójának) a következőket írta:

„1865 október 19-én. Goldmark három négykezes darabot szerzett, amely könnyű, igen könnyű és amellet igen szép. Nálam volt és felkínálta öven forintért, de hozzáadja nyitányát is, amelyet a filharmónikusok előadnak. Ők a nyitányt anonyim fogadták el és mint a jelenkor egyik legfényesebb kompozíciójáról beszélnek. Szintugy tegnapi cikkében Hanslick. Goldmark választ sürget.“

„1865 október 21-én. Az utolsó filharmóniai hangverseny november 5-én. A Goldmark-nyitány a harmadikban, körülbelül december 10-én kerül bemutatásra. Még nem biztos, mert lehet, hogy kívánsága szerint a negye-

dikben. Most, hogy te is akarod, mondhatom neked, hogy évek óta nem tudok művet, amely annyi meleg és hideg érzést idéz elő bennem. Feltűnést fog kelteni...“

„1865 október 21-én. Goldmark a következő feltételeket szabja: Először is a nyitány négy- és kétkezes átiratban jelenjen meg. Tízennegy nap alatt mind a két arangement kész és nyomdába adható Pesten. Így azután december 10-ig kényelmesen elkészülhetnek vele. Kéri, hogy a vezérkönyvet oktoelénél Lipcsében metszessék és pedig pauzák nélkül. Ha Röder (a világhírű lipcsei zene-nyomda) újévig kész lehet (késznek kell lennie), akkor három előadás biztosítva van. Egy Breslauban, egy Münchenben és egy Löwenbergben. Goldmark az átiratokért nekem megfelelő honoráriumot kér. Ezenkívül kívánja, hogy a négykezes darabok lipcsei metszésiek legyenek. Mergelődöm, hogy a nyitány előadása Prágában aligha lehetséges, mert ezeknek ott valószínűleg már nem lesz idejük a szólamok kiírására. De azért elküldtem a vezérkönyvet.

A Sakuntala-nyitányt a rendjel-láncomra akasztom és sirkövemre vésetem.“

„1865 december 27. A nyitányt kifütyülték. Hanslick dr., Hirsch, Speidel és Mayerék annak szépségeit magasztalják és én, aki őszintén beszélek, mondhatom neked, hogy épp úgy tapsoltak, amint a kritikából látni fogod. Kétségtelen, hogy a nyitány menni fog. Még levélben sem mondhatom meg, hogy ki rendezte a kifütyülést. A filharmónikusok megegyezően előadják.

Itt Goldmark végezt valóságos forradalom van. Nálam csak erről beszélnek. Az össze kritikuskok ma újra itt vannak és össze-vissza kiabálnak.“

„1865 december 30. Tanácsoltam, hogy a nyitányt adjuk ki. Nyugodt vagyok. Pénzünkhöz jutunk. Csak azt sajnálom, hogy megírtam neked, amikor kifütyülték. De egyuttal a sikerről is akartam írni. Az igazom nagy volt. De nemcsak nálam. Ma csak a Sakuntaláról beszélnek és a kritikuskok mind zongorakivonatot akarnak.“

„1866 április. Stuttgartban a Sakuntala, Eckert levele és a beküldött újságok szerint, valóságos szenzációit kellett. Hanslick ott volt és tegnap mondta nekem, hogy az ottani zenészek régóta nem eialékeznek ily sikerre.“

Budapesten a Sakuntala-nyitányt először Erkel Sándor dirigálta 1867 január 2-án. Érdekes, amit 1867 november 25-én Goldmark a Sakuntala-nyitányra és a wieni művészeti viszonyokra vonatkozólag írt:

“Épp most kaptam Doortól, Moszkvából levelet, amelyben tudatja, hogy Laub vonónégyesemet és a filharmóniai társaság a nyitányomat előadni kívánja. Hogy a nyitány az idén végre Pádeloupnál (Páris) is előadásra kerül, ezt a zenelaphban olvastam. Jellemző, hogy mindenütt előadják, ahová a német mizéria párt- és klikkrendszer el nem ér.

Pest, Páris, Moszkva és Stuttgart! Oh Eckert (a múlt század második felében híres német karmester volt) hol vagy? Itt nagyon élénk zeneélet folyik, de még több koteriauralom. Csendesen éldégek falaim közt és szorgalmasan dolgozom operámon. Két feyvonás kész. Ha a tapasztalatom nem csal, azt hiszem, hogy jó. Vedermo!

Írjal valamit a pesti sikerről. Rekomendálj engem kedves feleségednek. Talán nemsokára viszontlát téged, Wien, 1867 november 25-én, Carolusod.“

Érdekes, hogy amikor a Sába királynőjét már ismételtelen előadták, a berlini Bote u. Bock zeneműkiadó cég Goldmarknak tiszteletdíj fejében kész zongorakivonatot kínált á öt forint. Goldmark megbeszélve az ügyet apámmal és hangoztatta, hogy megelegeted, ha az a kiadó neki 500 forintot fizetne le. De a megállapodás nem sikerült. Később jobb, de a mű anyagi értékéhez sehogysem mért honoráriumot kapott a hamburgi Hugo Pohlé-tól, aki az operával fényes üzletet csinált.

Köztudomású, hogy Goldmark sohasem nősült meg. Hogy mért? Erre talán az a levele ad magyarázatot, melyet atyámnak 1860-ban írt.

„Tízennegy nap mulla meglesz a hangversenyem. A munka és fáradozás majdnem agyonnyom, de mégis találok időt, hogy egy pár sort intézzek hozzád. Ez alkalommal kivételesen nem a zenére vonatkozólag. Épp most érkezett leveled. Anyád olvasás végeit ideadta, mert az olvasásban gyorsabban haladok. Így ártatlan módon megtudtam a nem nekem szóló levél tartalmát. Drága Florestánom! Ha a jövőben beteg, sérült sziveden könnyíteni akarsz, azt tanácsolom, fordulj inkább az első jöttmenthez, mint édesanyádhoz. Ilyen értesítés öreg édesanyádnak tengernyi könnyébe kerül. Azt hiszem, szükségtelen, hogy idős embereknek megmondatlanul keserves, nehéz könnyeket okozunk. Ez sehogy sem alkalmas egészségük megóvására és napjaik meghosszabbítására. Szeretett barátom! Szabad neked vigaszt adnom? Lásd bennem élményeid tükrét! Engem is egy asszony mérgezett meg könnyeivel. Hasonló körülmények közt ugyanazt a katasztrófát éltem át, úgy mint te. Egy évi boldogsáért a fájdalom három keserves esztendőjével fiztettem. Örökös küzdelem, kielégítetlen vágyakozás és felejtés közt! Én is fizikailag és szellemileg megrázkódtattam, testben és lélekben összetörtem, de most egészséges és nyugodt vagyok. Igaz, hogy ez a temető csendje és szívem egy kiégett vulkán! Mindent tökéletesen elfelejttem és csak művészetemnek élek. Szivleld meg mindezt, nemes Florestánom és kiméld öreg édesanyádat. Eusebius.“

Aki Goldmarknak ezt a nagy szívifájdalmat és csalódást okozta Bettelheim-Gomperz Karoltn, a híres énekesnő volt. Mikor még zongorázni tanította, a leány élelátásu anyja hamarosan észrevette, hogy Goldmark szerelmes leányába. Ajtót mutatott neki. Hiszen akkor még szegény és ismeretlen volt. Hónapokon át csak dinnyével és turóval táplálkozott. Egész jövedelme az a kis fizetés volt, amelyet mint a Carl-Theater utolsó hegedűse kapott.

Apám iránt érzett barátsága annak haláláig nem változott meg, mint ahogy sohasem tagadta meg magyarságát, annak dacára, hogy élete legnagyobb részét Ausztriában töltötte el.